

WAARNEMINGEN VAN DE VEENMOL *GRYLLOTALPA GRYLLOTALPA* IN DE DUINEN VAN NOORD-HOLLAND (ORTHOPTERA)

Wilbert Kerkhof

De veenmol komt in Nederland vooral voor in het veenweidegebied en de geestgronden in Zuid-Holland. In de laatste jaren zijn in toenemende mate veenmollen in de duinen gevonden. De meeste van deze vindplaatsen liggen in natuurherstel-projecten voor natte duinvalleien. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van deze vondsten. De uitbreiding van de soort ten noorden van het Noordzeekanaal wordt besproken.

INLEIDING

De veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa* (Linnaeus, 1758) (fig. 1) staat in de categorie kwetsbaar op de rode lijst van sprinkhanen en krekels (Odé 1999). De achteruitgang wordt vooral geweten aan intensivering van de landbouw, afname van geschikt areaal door verstedelijking en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw (Detzel 1998, Odé 1999). Toch kan de veenmol in Nederland plaatselijk nog behoorlijk talrijk optreden. In het aan de duinen grenzende gebied tussen Leiden en IJmuiden wordt de soort nog veel gevonden, met name in volkstuincomplexen. Hier wordt de veenmol nog vaak bestreden omdat de dieren kiembedden omwoelen en

wortels aanknagen. Kleukers et al. (1997) melden dat de veenmol slechts incidenteel in de duinen wordt aangetroffen. In de Amsterdamse Waterleidingduinen zijn vanaf 1993 met enige regelmaat vondsten van solitaire veenmollen gedaan tijdens onderzoek naar loopkevers (Koning 1997). De laatste jaren is een reeks van waarnemingen gedaan die op toename van de soort in de duinen wijst. Het door de duinbeheerders ingezette beleid voor regeneratie van natte duinvalleien lijkt hierbij van positieve invloed. Om het beoogde pionierlandschap terug te krijgen wordt naast verhoging van de grondwaterstand ook uitgraving, plaggen, maaien en begrazen als beheer toegepast. Als gevolg van dit beheer ontstaan vochtige

Figuur 1. De veenmol. Foto Herman Berkhouwt.
Figure 1. The mole cricket. Photo Herman Berkhouwt.

Jaar	Locatie	Gebruik	Waarnemer
Amsterdamse Waterleidingduinen			
1993/2004	Eiland van Rolvers	begrazingsproject	M. Koning, Kerkhof
2000	Zandvoort: Boogkanaal	volkstuinen	van Deursen
2002	Oosterduinrel	natuurbouw	F. Koning, Kotman
2002/2004	Weitje v.d. Blauwe paal	natuurbouw, duinmeer	M. Koning, Kuyper, Kerkhof
2002/2005	Panneland	volkstuin	Hilster, Kerkhof
2004/2006	v. Limburg-Stirum-kanaal	natuurbouw	M. Koning, Snater, Kerkhof
2006	duin Marelberg	kanaaloever	M. Koning
NP Zuid-Kennemerland			
2001/2005	Aerdenhout	oever duinmeer	Snater, Kerkhof
2004	duin IJmuiden	volkstuin	Luntz, Kerkhof
2005	duin Bloemendaal	vinkenbaan (9 x)	Buckx, Maassen
2005	duin Santpoort	kanaaloever	Kerkhof
2005	duin Zandvoort	volkstuin	Diemeer, Buiten
Noord-Hollands Duinreservaat			
2001	duin Castricum	vinkenbaan	Wijker
2001/2002	duin Heemskerk	volkstuinen	Kisjes, Kerkhof
2006	duin Heemskerk	natuurbouw	Hoogstrate, Slings
2006	Castricum Zeeweg	natuurbouw	Hoogstrate, Kerkhof
2006	duin Heemskerk	natuurbouw	Kerkhof

Tabel 1. Vindplaatsen van veenmollen in de Noord-Hollandse duinen.

Table 1. Sites where the mole cricket has been found in the dunes in the province of Noord-Holland.

valleien met open bodemdelen en overgangen naar meer humusrijke situaties die geschikt blijken als habitat voor de veenmol.

VINDPLAATSEN

In de laatste zes jaar zijn er 36 waarnemingen gedaan in de duinen (tabel 1). Hiervan hebben er 18 betrekking op een nat natuurbouwproject, verdeeld over negen locaties. Daarnaast werd de veenmol vier aangetroffen langs de oever van een duinmeer of kanaal. Opmerkelijk hierbij was de kennelijke voorkeur voor glooiende oevers. Het derde habitat vormen volkstuintjes in het zeedorpenlandschap met drie vindplaatsen. De laatste bron van waarnemingen zijn twee vinkenbanen in de duinen (Zuid-Kennemerland en Castricum).

Deze vinkenbanen liggen in duingebied dat inmiddels op meerdere plaatsen door veenmollen is bezet. Op beide vogelstations werd via een geluidsinstallatie regelmatig als lokgeluid voor vogels de roep van nachtzwaluwen gedraaid. Of deze lokroep ook een aantrekkende werking op vliegende veenmollen heeft zou nader onderzocht moeten worden.

LANDBOUW IN DE DUINEN

Een aantal plaatsen waar de genoemde vernattingsprojecten plaatsvinden heeft een verleden als landbouwgrond in de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw. Met name de teelt van duinaardappelen is uit die periode bekend. Volgens de literatuur vormden in die tijd overstuiving en

Figuur 2. Duinbiotoop van de veenmol in de Brabantse Landbouw bij Heemskerk. Foto Wilbert Kerkhof.

Figure 2. Dune habitat of the mole cricket in the Brabantse Landbouw near Heemskerk. Photo Wilbert Kerkhof.

wateroverlast de grootste bedreiging voor de duinboeren. De combinatie van tuinbouw en hoge waterstanden doen vermoeden dat de duinen ook in vroeger tijden zeer geschikt waren als habitat voor veenmollen. Met de afname van de landbouw en de verdroging van de duinen door de waterwinning zouden zij dus tijdelijk verdwenen kunnen zijn. De namen van enkele locaties van de huidige waarnemingen, het Watervlak, de Brabantse Landbouw (fig. 3) en het Groot Zwarteveld, geven de omstandigheden in het verleden vaak treffend weer. In diep uitgegraven volkstuinen in de duinen bij Zandvoort en IJmuiden komen nog steeds veenmollen voor (mond. med. R. Luntz en C. van Deursen). Bronnen die het oude voorkomen in andere delen van de duinen bevestigen zijn echter tot op heden niet gevonden.

ALKMAAR

Over het voorkomen van veenmollen ten noorden van het Noordzeekanaal was tot voor enige jaren terug weinig bekend. De verspreidingskaart in Kleukers et al. (1997) toont geen enkele vindplaats. Daarna is de situatie op Texel goed onderzocht (schrift. med. I. Maas, Tempelman 2001).

Een melding van een veenmol bij Heemskerk was het eerste signaal dat ook hier de binnenduintrand bezet werd (Kisjes 2001). Vanaf 2005 zijn er op vier verschillende plaatsen in de duinen bij Castricum veenmollenritten gevonden bij nieuwe duinmeertjes. Gelijktijdig met of aansluitend op de uitbreidingen in de duinen werden er in 2005 en 2006 op vier plaatsen in Alkmaar veenmollen gevonden. In alle gevallen ging het hier om vindplaatsen in of nabij volkstuinen.

TOEKOMST

Vanwege de hoeveelheid plannen die er nog zijn om het aandeel natte natuur in de duinen uit te breiden lijkt dit gebied voor de veenmol een stabiel habitat te gaan bieden. Doordat de soort ten noorden van het Noordzeekanaal pas recent aan de kolonisatie van het duingebied lijkt begonnen is hier nog een flinke uitbreiding mogelijk. Ook de volkstuincomplexen langs de hier aanwezige duinen kunnen een belangrijk leefgebied worden. Of de soort hier net zo algemeen kan worden als op de geestgronden tussen Leiden en Haarlem ligt voor een groot deel aan de reactie van de tuinders.

LITERATUUR

- Detzel, P. 1998. Die Heuschrecken Baden-Württembergs. – Ulmer, Stuttgart.
- Kerkhof, W. 2005. Sprinkhanen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Inventarisatierapport 2002-2004. – Waterleidingbedrijf Amsterdam.
- Kerkhof, W. 2006. Sprinkhanen in het NPZK. Inventarisatierapport 2003-2005 – NV PWN, Velserbroek.
- Koning, M. 1997. Veenmollen in de duinen! – Nieuwsbrief natuuronderzoek AWD 1997.
- Kleukers, R.M.J.C., E.J. van Nieukerken, B. Odé, L.P.M. Willemse & W.K.R.E. van Wingerden, 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). – Nederlandse Fauna 1: 1-415.
- Odé, B. 1999. Bedreigde en kwetsbare sprinkhanen en krekels (Orthoptera). Basisrapport met voorstel voor de rode lijst. – eis-Nederland, Leiden.
- Tempelman, D. 2002. De veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa* al ruim 100 jaar op Texel aanwezig. – Nederlandse Faunistische Mededelingen 16: 105-109.

SUMMARY

The mole cricket *Gryllotalpa gryllotalpa* in the Dutch dunes (Orthoptera)

In recent years mole crickets *Gryllotalpa gryllotalpa* were found at 37 sites in the Dutch dunes. Conservation measures to create moist dune valleys seem to play a positive role for mole crickets. Half of the new records stemmed from recently created wet areas. A number of mole crickets were caught at night during bird investigations with standing nets. Probably the change of the environment in the dunes can develop more mole cricket sites in the region. Possibly the species can colonize the vegetable garden complexes at the edge of the dunes, its main habitat in the province of Zuid-Holland.

W. Kerkhof
v.d. Woudestraat 49
1815 vv Alkmaar
kerkhof1@hetnet.nl